

Božena Němcová

Najslávnejšia ženská autorka 19. storočia, veľká osobnosť, spisovateľka, ktorá predbehla svoju dobu. Obdivuhodná žena, čo oslňovala nielen svojou povestnou fyzickou krásou, duševnou harmóniou, ale aj svojím intelektom a pokrokovými názormi.

„Neodháňaj nikdy lásku od seba. Je jej tak málo na svete.“ napísala Božena Němcová.

Za jej záujem a úctu ku kultúre slovenského národa ju môžeme právom označiť za spisovateľku česko-slovenskú. Škoda, že niť jej života predčasne prerhla ťažká choroba. Zomrela 21. januára 1862.

Žena nesmierne citlivej duše, ktorej život nebol vôbec ľahký. Jej pôvod je záhadou, opradený rúškom tajomstva. Božena Němcová sa narodila sa 4. februára 1820 vo Viedni, ako Barbora Novotná Panklová. Matka bola slúžka a otec panský kočiš Johann Pankel. V sedemnástich rokoch sa vydala za vysokého úradníka finančnej stráže, Jozefa Němca. O 15 rokov starší manžel bol síce od nej duševne a povahovo vzdialený, ale bol človekom, čo ju priviedol k národnému uvedomeniu. Aj keď jej materským jazykom bola nemčina, k literárnemu vyjadrovaniu si zvolila češtinu. Tú usilovne študovala a nakoniec aj bezchybne ovládala. Vo svojej tvorbe dokázala neobyčajne zúročiť vzdelanie, a tiež cestovanie s rodinou, nakoľko sa často sťahovali. Manžel, finančný komisár bol totiž často prevelený na rôzne miesta. Porodila troch synov a jednu dcéru. Ale ich manželstvo šťastné nebolo. Po čase sa presťahovali do Prahy, kde jej muža povýšili.

V roku 1850 Josef Němec prijal miesto v Miškovci a potom v Balážskych Ďarmotách na brehu Ipľa. Jeho rodina zostala bývať v Prahe a Božena ho navštívila trikrát: v rokoch 1851, 1852 a 1853. Jej štvrtá cesta na Slovensko v roku 1855 mala za cieľ okrem liečenia v kúpeľoch Sliač spoznávanie slovenskej krajiny a jej ľudu. Jedinečná osobnosť Boženy Němcovej sa celým srdcom i umom vcítila do spôsobu života slovenského ľudu s jeho rečou, zvykmi, spôsobom riešenia problémov, do bolestného položenía v rámci spoločenského bytia. Poctivo si zapisovala nielen do zápisníka, ale najmä do mysle a srdca všetko, s čím sa stretala na svojich cestách. Osobitne ju tešilo, s akým úprimným záujmom ju všade vítali, hostili, sprevádzali. Obdivovala slovenských básnikov a vzdelancov, snažila sa pre nich získať priestor na prezentáciu v českom vzdelaneckom prostredí, čo sa jej vo veľkej miere aj podarilo. Stačí spomenúť diela ako *Pohorská vesnice*, *Chyže pod*

horami, *Slovenské pohádky a pověsti I. II.* (tu spracovala rozprávky Sol' nad zlato, Mahuliena, zlatá panna, Slncový kôň, Pamodaj šťastia, lavička, O troch zhavranelých bratoch, O dvanástich mesiačikoch, O Popolvárovi, Princ Bajaja, O Zlatovláske a veľa ďalších).

V lete 1855 dostala pas, bez ktorého by nemohla navštíviť kraje vtedajšieho horného Uhorska, kde na každom kroku cítila sliedivé oči policajných špehov. Svoju cestu zdôvodnila liečením na Sliači i na uzdravujúcom horskom vzduchu, no na Slovensko ju viedla najmä veľká túžba poznať poklady jeho ľudovej kultúry. Keďže aj také nevinné zbieranie rozprávok mohli u policajtov vzbudiť dojem, že ide o panslavistickú činnosť, musela si opatrne vybrať, s kým

sa môže stretnúť. Ale všetci, ktorí sa zapísali do okruhu Němcovej priateľov, k nej pristupovali s veľkou úctou a pohostinnosťou. Takými boli básnici Ján Francisci – Rimavský, Janko Kráľ i Samo Chalupka, spisovateľ Gustáv Kazimír Zechenter – Laskomerský, bansko-bystrický starosta Michal Rárus, oddaný národovec Július Plošic, farár v Selciach pri Banskej Bystrici i Samo Tomášik.

Svojej priateľke Eliške Lamblovej z kúpeľov Sliač napísala: *„Priala by som Vám podívať sa do tunajších krajín, sú to rozkošné kraje a ja z mojej izbičky vidím na hory zôkol-vôkol. Len sa spýtajte brata, on tu bol a povie Vám, ako je tu krásne. Pri svitu aj mraku zaklopená je dolina hustou hmlou, akoby sa veľké vlny rieky v nej prevaľovali, a nad hmlou vyvstávajú modré vrcholy hôr a do samých oblakov čnejú, vyššie, nižšie, špicaté i homolovité...”*

Vari najväčšej podpory sa jej dostalo od rímsko-katolíckeho farára v Hájnikoch Štefana Záhorského, ku ktorému denne schádzala z kúpeľov na obed. Zaviezol ju aj na Radvanský jarmok, čo bol pre zvedavú pozorovateľku bežného, vskutku človečieho života nezabudnuteľný zážitok, ba ponúkol jej, aby sa jej manžel stal správcom nového cirkevného majetku v Rybároch. Josef Němec, ktorý bol vtedy bez práce, však túto úprimnú ponuku odmietol.

V jeden príjemný deň sa vybrala na pešiu vychádzku do Zvolena, a to z hájnickej fary cez polia popri Hrone, prehliadla si mesto i zámok a opäť pešo, tentoraz cez Borovú horu, sa vrátila do kúpeľov.

Po kúpeľnej liečbe cestovala Němcová do Banskej Bystrice, kde našla prístrešie u Rárusovcov, navštívila farára Júliusa Plošica a veľmi rázne sa ohradila, keď zistila, že je sledovaná vtedajšou políciou. V Brezne bývala u bansko-lesného lekára a spisovateľa Gustáva Kazimíra Zechentera – Laskomerského, s ktorým navštívila čiernobalocké handle a Bacúch (tamojší medokýš má dnes jej meno) a na dojmy zvlášť bohatý bol jej pobyt na hornolehotskej fare u básnika Sama Chalupku. Cez Tisovec sa vybrala do Revúcej.

Pri pohľade do života Boženy Němcovej sme sa dozvedeli, že celkom štyrikrát prišla z Prahy do vtedajšieho Uhorska, z toho jej prvá návšteva sa obmedzila na mesto Miškovec, no ďalšie sa sčasti alebo úplne dotkli územia stredného Slovenska. Z Balážskych Ďarmôt, kde bol jej manžel Josef financom, sa dostala nielen do blízkeho okolia a teda i na slovenskú stranu Ipľa, ale počas služobnej cesty jej manžela aj do Banskej Štiavnice, na Sliač a do Banskej Bystrice. Jej posledná návšteva v roku 1855 bola zameraná úplne na stredné Slovensko: na liečenie v kúpeľoch Sliač a na návštevu priateľov, slovenských národných a literárnych dejateľov na Horehroní, v Malohonte a Gemeri.

Pobyt Boženy Němcovej v kúpeľoch Sliač pripomína pamätná tabuľa na liečebnom dome Detva (vtedy Pešť).

Návrat domov však nebol dobrovoľný. Jej pobyt bol po celý čas prísne sledovaný políciou, čo vyústilo po návrate z Horehronia do Banskej Bystrice až do príkazu na opustenie krajiny. A tak 20. októbra 1855 nedobrovoľne odišla z miesta, kde nachádzala pohostinnosť, úctu a vrúcnosť, z ktorej čerpala v posledných ťažkých rokoch života.

Umrela ako 42-ročná na tuberkulózu a pravdepodobne aj rakovinu v Prahe. Hoci ju česká societa odmietala, jej pohreb bol okázalý. Pochovaná je na Vyšehradskom cintoríne.

